

Treball de Final de Carrera
PRÀCTICA

Història i llegenda d'en Bernat I - Unifred de Ribagorça

Autor: Josep Lluís Nin i Blasco
Tutoritzat pel Cèsar Carreras

Barcelona, 12 de gener de 2003

MEMÒRIA

http://oliba.uoc.es/boi/portal/s_historia/es/sec4_monogra/bernat_1/

© Josep Lluís Nin Blasco

Reservats tots els drets. Està prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, compresos la impressió, la reprografia, el microfilm, el tractament informàtic o qualsevol altre sistema, així com la distribució d'exemplars mitjançant lloguer i préstec, sense l'autorització escrita de l'autor.

1. Presentació

La pràctica consisteix en la creació d'una pàgina web monogràfica sobre Bernat I - Unifred, que va exercir les funcions comtals a la Ribagorça (~920 - ~950) i va generar al voltant de la seva figura la llegenda de Bernat de Ribagorça.

Dins aquest context, es tracta de relacionar la història amb la llegenda de Bernat de Ribagorça i amb la posterior llegenda de Bernardo del Carpio, derivada de la primera tres segles després.

Aquesta pràctica, tutoritzada pel Cèsar Carreras, s'integra en la web de la Vall de Boí que desenvolupa el grup Òliba de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC).

2. Aspectes metodològics

2.1. Hipòtesis inicials

Pel que fa a l'estudi, es pretén discernir la frontera entre el que és història i el que és llegenda. A l'hora, es pretén analitzar per què sorgeix la llegenda, quines són les raons que provoquen la formació del mite. Per tant, la primera hipòtesi inicial és que la figura del comte Bernat es transforma en llegenda per una sèrie de raons que esbrinarem i explicarem al llarg del web.

D'altra banda, el format del treball i el públic a qui anirà adreçat condicionarà tant la dimensió de l'estudi com el llenguatge, que caldrà fer-lo comprensible per tothom que visiti la web.

Així doncs, la segona hipòtesi inicial és com fer accessible una informació en principi erudita per un públic no especialista en un format no lineal.

2.2. Mètode de treball

- Documentació i recollida de dades bibliogràfiques de diverses fonts
- Anàlisi de les dades i estructuració del treball
- Documentació i formació en disseny i creació de pàgines web i tractament d'imatges
- Elaboració i testeig de les pàgines
- Presentació del web amb les conclusions finals i la memòria

2.3. Objectius

L'objectiu principal que es vol assolir és apropar al públic que visiti la web a una part de la història de la Vall de Boi, desenvolupant projectes web relacionats amb personatges d'especial rellevància històrica. En Bernat I - Unifred de Ribagorça és un d'ells. Per aconseguir-ho, caldrà desenvolupar una pàgina atractiva de disseny i continguts, des de la qual la navegació sigui senzilla (sigui senzill moure's per ella) i que ajudi a ubicar el personatge i la llegenda en el temps i en l'espai.

És per aquest motiu que em proposo fer una pàgina web que contempli, d'una manera atractiva, l'entorn del personatge i que mostri, entre altres coses, que passava al mon pels volts del 950.

2.4. Dificultats

Un dels factors que cal destacar és la dificultat que ha comportat la cerca de dades per tal de desenvolupar el projecte. Cal recordar que el nostre personatge se situa al primer terç del segle X i que la informació relativa a aquestes dates és força confusa. Com exemple a aquesta afirmació val a dir que la manca de consens respecte la numeració dels Ramon de Ribagorça va generar la modificació de bona part del treball donat que segons algunes fonts, el que hom considera Ramon I de Pallars Ribagorça apareixia com Ramon II de Pallars i Ribagorça i el seu nét, el fill de Bernat Unifred, dit Ramon II, creixia numèricament fins l'immediat següent, convertint-se en Ramon III.

L'origen d'aquesta disfunció numèrica es produeix si es considera Ramon I de Tolosa (852-864) com el primer dels comtes del Pallars Ribagorça, cosa que no sabem si va passar. Del que no hi ha dubte és del fet que va ser ell qui va denominar per primera vegada la regió com "*comitatu nostro Paliarense*".

En tot cas, he considerat que el primer Ramon, en el nostre cas, seria el pare de Bernat Unifred, donat que sí que sembla que va ser el primer comte del Pallars i la Ribagorça conjuntament. Afegir que també va ser l'únic, doncs ell va dividir el seu comtat a l'hora de traspassar les funcions comtals als seus fills i mai més el Pallars i la Ribagorça tornarien a ser un de sol¹.

D'altra banda, un dels punts delicats que he tingut que abordar i que afecta a l'hora a la història i al disseny, ha estat la selecció de les imatges. Per solucionar el problema de la dificultat de trobar imatges històriques relacionades amb el període i els personatges tractats (escultures, pintures) hem optat per altres opcions. Una d'elles ha estat la inclusió d'imatges

¹ A partir d'aquesta afirmació, resulta curiós el fet llegendari que assigna el comtat del Pallars a Bernat, per tal de dotar el personatge d'una aurèola de poder que no va tenir, doncs, com dèiem, ambdós comtats mai no van tornar a ser un de sol. (Veure arbre genealògic llegendari)

al·legòriques que, tot i no ser *strictu senso* dels anys referenciats, si que ajuden a percebre la sensació del període tractat i per tant reforcen la idea que el text vol donar.

Altra opció pel que fa al tractament de les imatges i que apareix, entre d'altres, al subapartat de les propietats documentades, és el recurs dels topònims, que permet afegir imatges relatives als llocs. A més, en el nostre cas, podem fer servir imatges d'edificis religiosos que encara es troben a l'antic comtat, uns en un estat de conservació millor que d'altres, tot sigui dit.

També s'ha optat per la incorporació de mapes digitalitzats per tal de facilitar la ubicació dels topònims emprats.

Altres recursos gràfics que apareixen a la web han estat creats per l'ocasió, i són bàsicament icones (com les que apareixen a la secció transversal dita glossari i que porten a l'inici de la pàgina), fons de pàgina (com el que apareix a les finestres auxiliars relacionades amb els personatges) i pictogrames (com l'arbre genealògic que apareix al costat de cada personatge relacionat amb la família del comte Bernat i que indica la seva posició dins la genealogia en relació a la posició d'aquest, que apareix ressaltat en vermell, a la vegada que cada personatge apareix remarcat en verd, el que significa que hi ha un pictograma diferent per cadascun d'ells, a excepció dels matrimonis que *fan servir* el mateix pictograma).

2.5. Marc teòric dins del que s'emmarca

En relació a la procedència de les fonts, cal aclarir que pel que fa al gruix de la documentació històrica i part de la llegendària, aquesta s'ha aconseguit a partir de dues obres de Ramon d'Abadal, que són *Catalunya carolíngia, vol. III, Els comtats de Pallars i Ribagorça* i la que porta per títol *El comte Bernat de Ribagorça i la llegenda de Bernardo del Carpio*. La majoria de bibliografia consultada fa referència a les obres anteriors en la pràctica totalitat dels casos i no aporta gairebé res de novedós que no hagi aportat el propi Ramon d'Abadal pel que fa als esdeveniments i personatges tractats al nostre estudi.

Ramon d'Abadal i de Vinyals (Vic, 1888 - Barcelona, 1970) es va doctorar en dret. Estudià història als Estudis Universitaris Catalans. Afiliat a la Lliga Regionalista, fou diputat provincial per Vic. A la Mancomunitat de Catalunya, treballà per al Consell de Pedagogia i per a l'Escola d'Agricultura, i intervingué en el projecte d'estatut per a Catalunya. Promotor d'Acció Catalana, se'n separà a l'adveniment de la República i tornà a la Lliga. Dirigí La Veu de Catalunya i fundà L'Instant. Fou membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Formà part del consell privat de Joan de Borbó, pretendent a la corona d'Espanya. És conegut internacionalment per les seves

obres històriques, centrades en el període comtal català i els seus antecedents i la seva obra cabdal és la Catalunya carolíngia, que pretén comentar i editar tota la documentació catalana medieval fins a l'any 1000.

Pel que fa al disseny hipertextual, la recerca pretén ajustar-se als criteris d'usabilitat i navegabilitat proposats per Jakob Nielsen, a més dels proposats per Campàs en l'edició hipertextual de *L'hipertext en les humanitats*, amb l'objectiu últim d'aconseguir una pàgina de navegació senzilla, ràpida i amb un aspecte atractiu que atragui i retengui l'atenció del públic.

3. Quadern de bitàcola

Un cop seleccionada la informació que hauria d'aparèixer als apartats d'història i de llegenda, calia tractar altres temes de menys entitat, però igual d'importants per la creació d'un conjunt harmònic. Aquest "quadern de bitàcola" pretén mostrar algunes de les passes que ha calgut fer per aconseguir l'aspecte actual que el conjunt presenta.

Pel que fa a l'arbre genealògic (tant l'històric com el llegendari, amb petites variacions), en un primer intent de creació de la pàgina va resultar impossible que la presentació s'ajustés als objectius de qualitat que m'havia fixat, potser motivat pel desconeixement de les possibilitats reals del Dreamweaver i dels navegadors.

Així doncs, i després de diversos intents, vaig recordar que havia fet un organigrama amb Powerpoint de Microsoft i tenia una presentació força correcta. Si podia crear el meu arbre i inserir-lo com una imatge en la pàgina web, resolvia aquest problema.

La primera part semblava que encaixava amb les meves necessitats (l'organigrama i l'arbre genealògic tenien la mateixa estructura) tot i que amb posterioritat vaig optar per altra opció dins el mateix programa.

La segona part era solucionar el problema de com presentar la feina feta en l'entorn de Powerpoint dins la web d'en Bernat. De totes maneres, era aquesta part la primera que tenia que solventar, donat que si no podia incorporar la informació a la web no pagava la pena desenvolupar cap arbre genealògic en entorn Powerpoint.

Un cop provat que les diapositives de Powerpoint eren exportables a imatges amb format *.jpg*, vaig començar l'elaboració de l'arbre dins l'eina de confecció d'organigrames. Com que el resultat no va ser l'esperat donat que em costava molt reduir i ampliar *els fills i els pares*, vaig optar per una solució que prenia com a base caixes de text (amb marge ressaltat) i connectors. Aquesta solució va ser perfeccionada pel fet d'afegir quadres per damunt de les caixes de text, donat que

aquestes no prefixen la connexió amb el connector, cosa que els quadres si que ho fan i donen al conjunt la simetria que cercava.

Amb posterioritat, i donat que les imatges al ser incorporades a la pàgina web no oferien encara la resolució (la qualitat) desitjada, vaig decidir retocar les imatges aconseguides amb l'exportació de Powerpoint amb Corel. El resultat va ser encara pitjor.

La solució era molt més fàcil. El mateix Powerpoint permet exportar els fitxers en format *.gif*. Ara només restava "mapear" la imatge per tal d'assignar links als noms dels personatges (en alguns casos dos, el del marit i la muller, com succeeix amb Ramon II i Garsenda o amb Tota i Sunyer, per exemple). El resultat va ser extraordinari i m'ha permès realitzar altres parts d'aquest treball amb aquesta tècnica.

Fruit d'aquest "èxit" és la pàgina dedicada a la línia de temps. La realització, que inicialment la vaig pensar en un format horitzontal, presentava un problema donat que per les seves dimensions només es mostrava en pantalla una cinquena part de la imatge. La resta calia veure-la mitjançant la barra de desplaçament horitzontal, fet que li restava agilitat.

La solució que em vaig proposar va ser generar una pel·lícula de Flash que permetés veure tota la línia de temps sense que calgués moure's, només manipulant els controls que havia afegit a la pel·lícula i que permetien avançar, parar o anar a l'inici i tornar a començar.

Descartada aquesta solució (les pel·lícules de flash triguen a carregar-se, la qual cosa trobo que és contraproductiu per l'agilitat de tot el conjunt i contradiu el que diu Jakob Nielsen: "*la satisfacció del usuario viene determinada por sus expectativas y por el rendimiento real del tiempo de respuesta*"²) vaig optar per un disseny en vertical, donant-li una altra orientació al model inicial.

Pel que fa a l'apartat transversal dit Personatges, la idea inicial va consistir en la relació dels personatges en un text continu, no en llista, ordenats alfabèticament, i acompanyats d'una petita descripció de la seva filiació respecte Bernat, si eren família, i d'alguna característica significativa del seu personatge si no tenien cap lligam familiar.

Com a proposta del consultor (que, com li vaig dir en el seu moment, comparteixo totalment), es va canviar aquest plantejament inicial per l'actual, que presenta els personatges des de la perspectiva d'una figura de l'època, fictícia o real.

² Nielsen, J. (2000): Usabilidad. Diseño de sitios web, Madrid: Prentice Hall, pp. 44-48.

Per aquest paper vaig considerar que Oriolf, que va ser abat d'Alaó (i probablement bisbe de Ribagorça entre Ató i Odesind, segons Ramon d'Abadal³) era el personatge adequat, donada la relació d'amistat que des de feia anys el lligava amb la família comtal Ribagorçana, especialment amb Ramon II i la seva dona Garsenda. Aquest personatge, que procedia d'una família important (els castellans Sopeira) potser hauria renunciat al Bisbat a favor d'Odesind, per la qual cosa la família el tindria en gran consideració, com es veu per les donacions i els privilegis que li atorgaren.

Així doncs, vaig ubicar Oriolf en el temps i en l'espai que ocupava (any 975, monestir d'Alaó) i li vaig assignar l'autoria d'un escrit fictici on (amb una mica de teatre, tot sigui dit) recorda els seus benefactors i llurs familiars, a més d'introduir altres personatges de la nostra història de la forma menys forçada possible.

Nogensmenys, aquesta figura ha generat algun petit problema, ja no per ell sinó per l'any en què situem la ficció. Així, en parlar de Tota, la *petita* de Ramon II i Garsenda, en un primer instant no vaig percebre que el seu matrimoni amb el seu oncle, el comte Sunyer, es va produir trenta-cinc anys més tard, per la qual cosa el nostre cronista, en el moment d'escriure el seus records, no podia tenir records futurs.

Detectada la paradoxa espai-temps, vaig introduir la fórmula (potser massa imaginativa) de la pretensió de Sunyer per Tota, que vaig descartar per increïble. Llavors, i per tal de relacionar el personatge per poder assignar-li un link a la seva petita biografia, vaig introduir-lo via comtes de Pallars (dels quals només tracto un segon grau respecte d'en Bernat, és a dir, els seus germans) aplicant la fórmula "*[...] Isarn, casat amb Adalaida va tenir dos fills i Llop, que amb Goltregoda va tenir cinc fills, dels quals recordo a Sunyer.*"

Des dels enllaços que apareixen en aquesta secció, a l'igual que des dels que apareixen al llarg de tot el projecte web (pel que fa als personatges), s'accedeix a una finestra flotant que conté la biografia del personatge i en aquells casos que existeix filiació amb Bernat, un pictograma amb la situació del personatge respecte de Bernat. Aquest pictograma enllaça amb l'arbre genealògic que, en aquest cas, és un model reduït (d'espai, però conté pràcticament la mateixa informació) del que es mostra en l'apartat d'història, subapartat arbre genealògic.

Aquesta duplicitat és produïda pel fet que aquesta finestra presenta uns fons i unes mesures diferents que la principal, fet que provoca disfuncions si es pren la mateixa pàgina per totes dues finestres. Així, davant la idea de sacrificar o no aquesta informació, vaig tenir present l'agilitat en la navegació que aquesta opció oferiria, doncs, en cas de pèrdua, arribant a l'arbre es pot accedir a qualsevol

³ Abadal, R. (1955). Catalunya carolíngia, vol. III, Els comtats de Pallars i Ribagorça, 2 vols., Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, vol. 1, pp. 181-183, s'explica la relació de l'abat Oriolf amb la família comtal.

personatge gràcies als links que han estat "mapeats" en la imatge, per la qual cosa vaig decidir mantenir-la.

Però no tot és a vegades tan senzill de decidir. Val a dir que existeixen tres formats de finestra auxiliar per tal d'ajustar-los als paràmetres de gaudi visual i estètic. Inicialment, totes tres finestres compartien la mateixa estructura visual, únicament reduïen o ampliaven les mides en funció del tema que contenien (o de la quantitat d'informació). A mesura que es va donant contingut a les finestres, el problema sorgeix pel fet que l'hipertext en color blanc ressalta perfectament en la franja blava, però amb fons blanc desapareix de la visió. Així, i pel que fa referència als personatges que és la secció que té més links i correspon a la mesura de finestra més gran, cal efectuar un canvi, que passa per assignar el color vermell als links (i blau al posicionar-s'hi) per tal d'aconseguir que es vegin. A la vegada, aquest canvi comporta que la franja blava, amb text vermell i blau al situar-se damunt, ja no sigui adient, per la qual cosa opto per un color de franja negra. Al mateix temps, considero que cal un fons difós per matar l'efecte del blanc en una finestra d'aquestes dimensions.

La finestra de mida intermèdia l'utilitzo per les imatges, que queden ajustades al seu tamany i la de mida petita conté les paraules del glossari i d'altres textos accessoris, com els textos llatins.

La secció transversal Glossari és presenta amb una capçalera que conté l'alfabet i que permet accedir directament al grup de paraules que comencen per la lletra escollida. Incorpora els personatges que aquí, a diferència dels enumerats per Oriolf a l'apartat Personatges, es presenten ordenats alfabèticament.

La secció transversal Curiositats, inicialment anomenada costums, presenta temes que apareixen a la web i criden l'atenció i són tan diferents com la utilització del diner i les seves equivalències en espècies, l'engany que Bernat va procurar a Muhammad al-Tawil amb el resultat de mort, la llegenda de la comtessa traïdora o el per què de la fidelitat d'Oriolf.

La secció transversal Línia de temps, com ja hem comentat, presenta un repàs d'allò rellevant que passava en temps de Bernat I dins i fora de la Vall de Boí. La pretensió ha estat donar una pinzellada per tal de situar esdeveniments que succeïren fora de la Ribagorça amb els esdeveniments que es desenvolupaven dins el comtat.

La secció transversal Bibliografia recull les obres de referència i rellevància consultades per a dur a terme aquest projecte.

4. Conclusions

De la lectura del treball, tot navegant per la pàgina web creada a l'efecte, hom hauria de treure una sèrie de conclusions, tals com:

Que, tot i la importància de ser el primer i únic⁴ comte independent del Pallars i la Ribagorça, Ramon I no va ser qui va generar la llegenda, sinó que va ser el seu fill Bernat.

Que Bernat s'hauria guanyat la fama amb tota probabilitat per la recuperació del territori ribagorçà envaït pels musulmans i per la seva victòria davant Muhammad al-Tawil.

Que l'existència d'un tresor al monestir d'Ovarra donat per Bernat, a més d'altres donacions a l'esmentat monestir, farien engrandir la fama aconseguida pel comte, que sumaria a les llegendes transmeses per la tradició oral, la plasmació escrita dels erudits del monestir.

Que probablement la difusió de la llegenda es va fer pels francs, primer sentint-la a terres catalanes, exportant-la i aplicant-la a les *chançons* de gesta franceses i introduint-la en la península mitjançant les peregrinacions a Compostela, en la ruta de Sant Jaume de Galícia.

Que aquesta llegenda va ser la base, juntament amb la del *Comte de Saldanya* i altres de tradició franca, com la *Chançon de Roland*, de la formació de la llegenda de *Bernardo del Carpio*, heroi de Roncesvalls.

Per últim, hom deuria considerar que la navegació és senzilla, intuïtiva, ràpida. Si no fos així, part del nostre objectiu, aquella pregunta de la hipòtesi inicial, romandria sense resposta, o tindria una resposta parcial.

5. Bibliografia

Bibliografia principal

Pel que fa al contingut:

Abadal, R. (1955). *Catalunya carolíngia, vol. III, Els comtats de Pallars i Ribagorça*, 2 vols., Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

⁴ Donat que no es va donar la situació que ningú altre exercís les funcions comtals del Pallars i la Ribagorça conjuntament

Abadal, R. (1951). *El comte Bernat de Ribagorça i la llegenda de Bernardo del Carpio*, "Estudios dedicados a R. Menéndez Pidal", Madrid: C.S.I.C., III

Gonzalvo, G. (1992). *La memòria dels comtes de Ribagorça*, "Miscel·lània en homenatge a J. Lladonosa", Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs

Iglesias, M. (2001): *Historia del condado de Ribagorza*, Osca: Instituto de Estudios Altoaragoneses.

Pel que fa al disseny:

Nielsen, J. (2000): *Usabilidad. Diseño de sitios web*, Madrid: Prentice Hall

Campàs, J.: *L'hipertext en les humanitats*, edició hipertextual, Barcelona: UOC

Bibliografia secundària

Abadal, R. (1969-1970). *Dels visigots als catalans*. (2 vol.). Barcelona: Edicions 62.

Bisson, Th.N. (1986). *Història de la Corona d'Aragó a l'Edat Mitjana*. Barcelona: Crítica.

Bonnassie, P. (1979-81). *Catalunya mil anys enrera* (segles X-XI), 2 vols., Barcelona: Edicions 62.

Diversos autors (1978-79). *Història de Catalunya* (6 vol.). Barcelona: Salvat Editores.

Diversos autors (1996). *Catalunya romànica*, vol. XVI, Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana.

Jubany, J. (traducció) (1984): *La Cançó de Roland*, Barcelona: Vallcoba editor, SA.

Merino, JM. (2002): *Leyendas españolas de todos los tiempos*, Madrid: Ediciones Temas de Hoy, SA.

Nadal, J.; Wolff, Ph. (ed., 1983). *Història de Catalunya*. Barcelona: Oikos-Tau.

Reglá, J. (ed., 1969-72). *Història de Catalunya* (2 vol.). Barcelona: Aedos.

Salrach, J.M.; Duran, E. (1981). *Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714* (2 vol.). Barcelona: Edhasa.

Salrach, J.M. (1987). *El procés de feudalització* (segles III - XII). Barcelona: Edicions 62.

Rovira, A. (1976). *Historia de Catalunya*, vol. III, Bilbao: Ed. La gran enciclopedia vasca

Pereda, H.J. (1999). *2000 años de cristianismo*, Alarcon: Fundación para la Evangelización y Comunicación.

Recursos web

Enllaços sobre el món medieval: <http://www.netserf.org/>

6. Interès del projecte

L'interès del projecte, a banda de l'inherent al projecte on s'integra (la pàgina web de la Vall de Boí), és lligar la història del personatge amb les llegendes que es van crear al seu voltant. Aquesta dicotomia història-llegenda crec que resulta molt atractiva.

7. Destinataris

Pel que fa als destinataris, aquests seran els visitants de la web de la Vall de Boí i totes aquelles persones interessades en la història en general i en la de Catalunya en particular.

ANNEX I

Estructura

La web de Bernat I Unifred de Ribagorça presenta un estructura basada en una línies principals i una sèrie de línies transversals que ajuden a la comprensió del text principal, que té l'objectiu d'aclarir i explicar que hi ha de veritat i que hi ha de llegenda en torn al nostre personatge.

Pel que fa a la línia principal, i per tal de fer més comprensible allò que correspon amb la realitat històrica i allò que és fruit de la imaginació popular, es creen tres apartats ben diferenciats: el primer s'ocupa de la història, el segon de la llegenda i el tercer fa una anàlisi del per què de tot plegat, de com es va originar la llegenda a partir de ficcions i realitats històriques.

L'estructura d'aquesta línia principal resta, doncs, així:

- **Història**
- **Llegenda**
- **Anàlisi**

A l'hora, aquestes opcions de menú presenten altres subdivisions, per tal de fer-les accessibles en qualsevol moment de la navegació, el que fa que aquest menú, desplegat, tingui la següent aparença:

- **Història**
 1. **Les fonts històriques**
 2. **Les propietats documentades**
 3. **Origen històric de la llegenda**
 4. **Arbre genealògic històric**
- **Llegenda**
 1. **La Cançó de Roldán**
 2. **Estoria de Bernaldo (sic)**
 3. **Bernardo del Carpio**
 4. **Arbre genealògic llegendari**
- **Anàlisi**
 1. **Formació de la llegenda de Bernat**
 2. **Difusió de la llegenda**
 3. **Fusió amb Bernardo del Carpio**

Pel que fa a les línies transversals, aquestes foren definides per la seva utilitat a l'hora de reforçar els postulats de la línia principal, aclarir termes o ubicar

personatges en el temps i en l'espai, que moltes vegades s'allunya de la Ribagorça. És per aquest motiu que es va decidir desenvolupar les següents opcions de menú en aquest apartat:

- **Personatges**
- **Glossari**
- **Curiositats**
- **Línia de temps**
- **Bibliografia**

Continguts

- **Introducció**

Els primers passos de la història de la vall de Boí van de la ma del comtat de Pallars-Ribagorça, creat per Ramon I (872-920), després d'independitzar-se de la casa de Tolosa.

Dels cinc fills que el comte Ramon va tenir, dos van exercir les funcions comtals del Pallars, un es va dedicar a la carrera eclesiàstica i els altres dos van rebre el comtat de Ribagorça. Un d'aquests darrers va ser el comte Bernat I Unifred de Ribagorça, que va generar en torn seu una sèrie de llegendes.

Els monjos del monestir d'Ovarra van donar vida a la Llegenda de Bernat de Ribagorça i li van donar forma de cançó, tot seguint la influència literària francesa. La llegenda, modificada per la erudició documental, va servir de base per a redactar després del 1076 algunes de les falsificacions d'Ovarra, fetes pels monjos de San Victorià. Per la seva banda, la cançó va servir de font d'inspiració al monjo Domènec d'Alaó en el seu Cronicó (~ 1080-90) i als autors del Cronicó II d'Alaó (~ 1104) i de la Crònica d'Alaó renovada (~ 1154).

D'aquestes fonts sabem que en la versió llegendària Bernat era un familiar de Carlomany que per ordre d'aquest va entrar en la península i, amb l'ajut dels francs, va alliberar dels sarraïns les regions de Sobrarbe, de Pallars i de Ribagorça, on fundà el monestir d'Ovarra. En el s. XIII aquesta llegenda es va occidentalitzar i es fusionà amb la cançó del comte de Saldanya per donar lloc a una nova llegenda, la de Bernardo del Carpio.

- **Història**

Les fonts històriques

Un document del 949 ens revela que el nom del comte era Unifred i que Bernat era el sobrenom: *"Hunifredus chomis et alium nomen vochabulum est Bernardus"*. Nogensmenys, Bernat seria el nom popular i és el que passà a la posteritat.

En Bernat-Unifred, del que diuen tingué braç de ferro amb cor lleial, va rebre el comtat de Ribagorça de mans del seu pare Ramon I pels volts de l'any 916, i va exercir l'autoritat comtal -juntament amb el seu germà Miró-. Per aquestes dates ja era casat amb Tota d'Aragó, amb la que va tenir 3 fills: el comte Ramon II, Galí i Ava.

Les Genealogies de Roda desvetllen els lligams familiars del comte de manera succinta (text llatí), mentre que el Cronicó de Domènec, fa una descripció més extensa (text llatí), tot i que sembla que incorpora elements llegendaris, donat que emparenta el comte Bernat amb Carlemany, fet que resta fora de qualsevol consideració històrica. El Cronicó II d'Alaó, no afegeix pràcticament res de nou a les anteriors cròniques. És a la Crònica d'Alaó renovada (text llatí) on es concretaran fets com el que relaciona a Galindo, el pare de Tota, amb el comtat d'Aragó o el domini dels musulmans a la Ribagorça i el Pallars. També associa el comte amb Carlemany i justifica la vinculació dels francs amb Bernat en les seves gestes d'alliberament de la Ribagorça

D'altra banda, dona per fet que va ser senyor del Sobrarbe donat que el va aportar la seva muller Tota i que ambdós van ser enterrats al monestir d'Ovarra, que anys enrera havien ordenat construir (tot fa pensar que només el van restaurar).

Les propietats documentades

Segons un document de l'any 916, Bernat i la seva muller compren un camp a la vila Calvera, vora Ovarra, per onze sous. Aquest document també fa esment als llinars del nou camp adquirit, que pel llevant i pel nord és colindant amb terres dels compradors, fet que demostra la possessió del matrimoni de més terres per la demarcació.

El 939 Bernat dóna a l'abat Adroer i monjos servents al monestir de Lavaix el seu vil·lar de Mancivert, en l'apèndix de Suert. Vuit anys més tard, dóna a l'abat i als monjos del monestir d'Ovarra una vinya a la vila de Calvera. El 949 fa una donació de terres i boscos al monestir d'Alaó i al seu abat Altemir. L'últim document conegut del comte Bernat és del març del 950 i es tracta d'una donació a l'abat Adroer i a la congregació de Lavaix del lloc anomenat Sant Vicenç.

El fet que només aparegui la donació d'una vinya al monestir d'Ovarra, monestir que el comte va reconstruir i on va ser enterrat amb la seva dona, fa pensar que deuriem existir més donacions, els documents de les quals o bé han desaparegut o bé han estat incorporats a les falsificacions.

Pel que fa als documents on apareix la comtessa Tota, a banda de l'esmentat de la compra d'un camp a la vila Calvera, és destacable veure com actua sola, sense el comte. Així, entre el 930 i el 936 fa la compra d'una vinya a Calvera valorada en 6 sous i en 939 compra una terra a Singall, tocant a la Isàvena, per 2 sous i 4 argents. Un any més tard, adquireix una propietat a Tramesaigües, vall de Ribagorça, per 11 sous. Per últim, compra unes terres a Riupedrós, al castell de Puigcercós, per 6 sous. Era l'any 941.

Origen històric de la llegenda

L'any 908, en temps del seu pare el comte Ramon I, l'expedició de Muhammad al-Tawil pren Roda. La seva alliberació, duta a terme per Bernat, seria efectiva entre el 908 i el 916 i consistiria en la recuperació de les terres envaïdes en la Ribagorça i el Sobrarbe i del possible avenç fins a Calasanç. Nogensmenys, i tal com suggereix Ramon d'Abadal, és probable que comportés alguna acció bèl·lica brillant i sonada, donat que un document posterior (any 960) fa referència al canvi pel qual l'abat Levilà i els monjos d'Ovarra lliuraren al comte Ramon II, fill de Bernat, un tresor d'objectes preciosos, propietat del monestir, rebent en compensació les viles de Silvi, Vilarecons i Riupedrós.

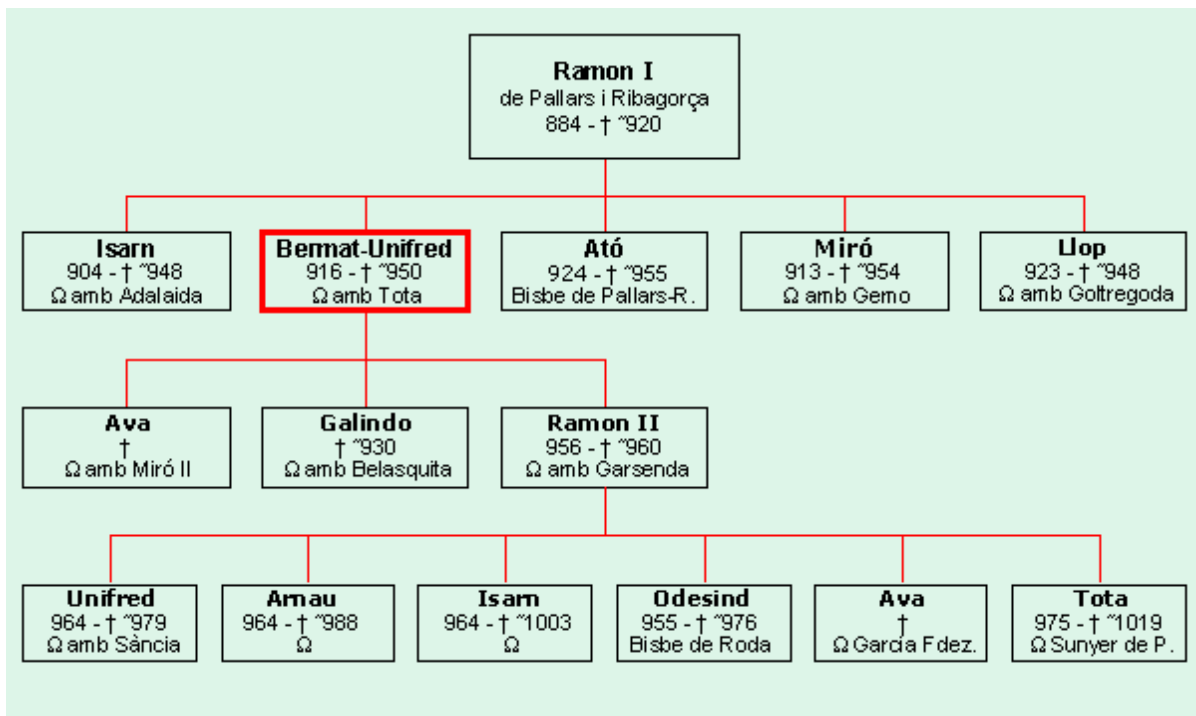
Resulta sorprenent la presència d'un tresor militar en un monestir allunyat com el d'Ovarra. Cal recordar que el comte Bernat l'havia restaurat -segons les fonts construït,

fet que ens dóna una idea de l'estat de conservació en que es trobava-, així que probablement el tresor provenia del comte.

Per la seva banda, la possessió del tresor en mans del comte fa pensar en un botí guanyat a algun cabdill molt important en una acció victoriosa i que aquesta hauria estat sobre al-Tawil.

Aquesta victòria faria possible la recuperació de l' ampla zona envaïda pel cabdill musulmà i la donació del tresor comportaria la veneració que el monestir d'Ovarra guardà a la memòria del comte Bernat. Si bé és cert que l'origen del tresor no es producte d'aquesta victòria sinó d'una intriga ocorreguda al juliol del 929, no hi ha dubte que la victòria davant Muhammad al-Tawil constituïria la base en la qual podria basar-se la fama popular del comte i generar la llegenda amb què l'honorà la cançó sortida del cenobi d'Ovarra.

Arbre genealògic històric

- **Llegenda**

La cançó de Roland

*Carles, el rei, nostre emperador magne,
set anys sencers ha hostilitzat Espanya;
la terra altivola, fins al mar l'ha ocupada;
ja cap castell al seu davant no s'alça;
no queden murs ni ciutats per abatre,*

*tret Saragossa, que és dalt d'una muntanya.
El rei Marsili la té, que Déu no ama;
creu en Mahoma i a Apol·lí fa pregàries.
De rebre mals no podrà preservar-se.*

Així comença la *Chanson de Roland*, del segle XI, la versió més famosa de la llegenda de Roncesvall. Segons la tradició, Roldan, que era nebot de Carlemany i era posseïdor d'una espasa anomenada Durandall i d'un corn dit Olifant, acompanya el seu oncle en la seva campanya militar de l'any 778 davant els sarraïns en el nord de la península ibèrica. Segons la *chanson*, en tornar a casa, Roldan va morir heroicament al quedar aïllada la reraguarda que ell manava en un atac dels sarraïns en el pas de Roncesvall, en els Pirineus.

Amb posterioritat, la llegenda de Bernardo del Carpio responsabilitzarà de la mort de Roldan a Bernat que, en aquesta versió, col·laborarà amb el cabdill musulmà Marsili en la lluita contra els francs i li dispensarà una abraçada mortal. Potser aquesta idea la van suggerir les primeres paraules que fan relació a la mort de Roldan a la *chanson*:

*Ja sent Roland que la mort a prop té;
per les orelles li surt fora el cervell.*

A l'hora, des d'aquesta pàgina apareix un enllaços a un fragment del text de la Cançó de Roland.

Text

MORT DE ROLAND

Ja sent Roland que la mort a prop té;
per les orelles li surt fora el cervell.
Prega pels pars, que Déu els cridi amb ell;
després per ell a l'àngel Gabriel.
Pren l'olifant per no rebre retrets
i Durandall amb l'altra mà sosté;
i, on amb ballesta pot hom llançar un cairell,
devers Espanya se'n va cap a un guaret;
puja a un tossal: sota dos arbres bells,
hi ha quatre grades de marbre ben lluents.
A l'herba verda d'esquena cau estès
i s'hi desmaia, car la mort a prop té.

Alts són els puigs i són molt alts els arbres;
hi ha, ben lluents, quatre esglaons de marbre.
Roland, el comte, sobre l'herba es desmaia.
Un sarraí molt fixament l'aguaita,
i fent-se el mort es tomba enmig dels altres.
Amb sang s'embruta el seu cos i la cara;
es posa dret i a córrer força arranca.
Bell era i fort i de molt gran coratge;
pel seu orgull li va entrar mortal ràbia.
Prengué Roland, el seu cos i les armes.
«Ja és vençut -digué- el nebot de Carles.
Aquesta espasa m'emportaré a Aràbia.»
Ho nota el comte un poc en estirar-la-hi.

Quant sent Roland que l'espasa li tol,
obrint els ulls li ha dit aquests mots:
«Al meu entendre, dels nostres, vós no en sou»
Pren l'olifant, que mai perdre no vol,
li colpeix l'elm, que era gemmat amb or,
i li fractura l'acer, la testa i l'os;
fora del cap li expulsa els ulls, tots dos,
i ben arran dels seus peus l'abat mort.
«Malvat pagà! ¿Com goses -diu llavors-
tocar-me a mi, tenint raó o no?
Tothom qui ho senti et prendrà per un foll.
Se m'ha obert l'olifant pel forat gros,
li han caigut tots els cristalls i l'or.»

Ja sent Roland que la vista ha perduda;
es posa dret, hi met tota sa punya.
La seva cara té la color perduda.
Al seu davant, hi té una pedra bruna;
deu cops hi dóna amb dolor i amb rancúnia;
hi cruix l'acer, no es trenca ni s'esmussa.
«Ai! -diu el comte- Santa Maria ajuda'm!
Durandall bona, quina malaventura!
Quan hagi mort no us podré tenir en cura.
Tantes batalles campals portem vençudes
I tantes terres extenses obtingudes,
Que són del rei de la barba canuda.
Mai sigueu d'home que defugi la lluita!
Un bon vassall llarg temps us ha tinguda;
jamai com vós a França n'hi haurà una.»

Estoria de Bernaldo

Clicant la imatge o l'altaveu que apareix a l'inici del text, es poden sentir sis fragments de les Càntiques de Santa Maria.

[...] I diuen els cantars que Bernat va dir a Carles que era nebot del rei Carles el Gran, i fill de *doña* Timbor, la seva germana. A Carles li va semblar bé, és més, li va complaure.

Per aquell temps estava a la cort un fill de l'esmentada *doña* Timbor, a qui va preguntar el rei si volia rebre (si el volia reconèixer) al seu germà Bernaldo. Ell va dir que no, donat que aquest no era el seu germà.

En sentir-lo Bernat, li va produir un gran pesar, li va afectar de tot cor, i el va desafiar per aquesta deshonrança. A la vegada, va desafiar el rei, va abandonar el palau i va marxar a la seva residència. El rei Carles va enviar llavors una gran comitiva de cavallers armats a la seva captura.

Al dia següent, Bernat va sortir de Paris sense rumb fix i va començar a fer molt de mal per tots els llocs que passava. I tot corrent d'una part a l'altra, furtant tot allò que trobava, va arribar als ports d'Aspa i al poble i la canal que diuen de Jaca.

Era tanta la por que la gent tenia d'ell que no sabien que fer davant d'ell. Però en aquest període s'havia enfrontat tres vegades amb els musulmans, guanyant-los sempre i apoderant-se dels grans tresors que aquests posseïen. I en aquestes circumstàncies va

guanyar des d'Ainsa fins Beruegal, Barbastre, Sobrarb i Montblanc, i va mantenir aquestes fronteres amb molt d'esforç.

Després de tot això, es va casar Bernat amb una senyora anomenada doña Galinda, filla del comte Alardos de Latre, i va tenir amb ella un fill al que anomenaren Galín Galíndez, que va ser després un cavaller de renom, un gran cavaller.

[...] Et dizen en los cantares quel dixo alli Bernaldo a Carlos: que era sobrino del rey Carlos el Grand, et fijo de donna Timbor su hermana; et quel dixo Carlos que era bien, et quel plazie mucho con el: et que estava y entonces en la corte un fijo dessa donna Timbor a quien pregunto el rey si le queria recibir por hermano a Bernaldo. Et el dixo que non, ca non lo era. A Bernaldo, quando lo oyo, pesol muy de coraçon et desafiol por ello y luego ant el rey, et saliose del palacio et fuese para su posada. El rey Carlos enviol entonces gran auer et cauillos et armas. Otro dia mannana salio de Paris Bernaldo et fue andar por la tierra, et comenpo a fazer muchos males por todos los logares por o andaua. Et andando de la una et de la otra parte corriendo et robando quanto fallaua, llego a los puertos de Aspa et poblo y la canal que dizen de Jaca. Et tan grand era el miedo et ell espanto que dell auien las gentes, que non sabien que se fazer ant el. Et andando en esto ouo tres ueces batalla con los moros, et siempre los vencio et gano dellos grandes riquezas ademas. Et con estos aueres gano el despues desde Aynssa fasta Beruegal el Baruaastro et Sobarue et Montblanque. Et todas estas fronteras mantenie el muy bien et esforçadamientre. Despues desto caso Bernaldo con una duenna que auie nombre donna Galinda, fija del conde Alardos de Latre et ouo en ella un fijo a que dixieron Galin Galindez, que fué despues muy esforçado cauallero.

El comte de Saldanya i Bernardo del Carpio

El rei Alfons II era un enamorat de les arts, a les quals va dedicar més atenció que a la seva dona, amb la que sembla que mai no va tenir cap relació marital, fet que el va impedir tenir fills que el succeïssin en el tro. Aquesta continència li va valer el sobrenom d'"el rei cast".

Altres dels seus entreteniments eren les converses amb els seus súbdits més propers. En aquest apartat, el comte de Saldanya, Sanç Díaz, ocupava un lloc especial.

La relació del comte amb el rei va entrar en crisi en el moment que el rei va descobrir els seus amors amb la seva germana Jimena, fruit dels quals la princesa va quedar embarassada. El rei va ordenar que arranquessin els ulls al comte i l'encadenessin de per vida en una cel·la d'un castell de la comarca lleonesa de Luna, alhora que recloïa la seva germana en un monestir. El fruit d'aquesta relació va ser Bernat, que va viure sota la tutela del rei ignorant dels seus orígens, fins que essent un jove cavaller se'n va assabentar i va demanar el rei l'alliberament dels captius.

El rei li va prometre, en fals, que la seva llibertat depenia de les conquestes de Bernat. Aquest va aconseguir moltes victòries però el rei no va complir la seva paraula. Llavors, i davant el desafiament de Bernat, el rei el va desterrar i el comte es va retirar al seu castell del Carpio, a Salamanca, des d'on es va dedicar a saquejar els seus veïns. Davant les protestes dels damnificats salmantins, el rei va prometre Bernat alliberar els seus pares si lliurava el castell del Carpio i es posava novament sota el seu comandament.

Va accedir Bernat, però ja feia tres dies que el comte de Saldanya havia mort en el moment que arribaren les noves al castell de Luna.

En temps d'Alfons el Cast, Carlemany estenia el seu imperi per tota Europa. Donat que Alfons no tenia descendència i ja era vell, va accedir -aconsellat pels seus ambaixadors-

a que fos Carlemany qui es fes càrrec del seu regne a la seva mort. L'emperador no volia esperar i va travessar els Pirineus, tot i la marxa enrera del rei en la seva decisió.

Va ser llavors quan Bernat del Carpio amb les seves tropes i l'ajuda dels musulmans de Marsili, van derrotar l'exercit francès, a Roncesvalls, on va morir Roldán. Bernat, el va matar asfixiant-lo amb una abraçada mortal.

Bernat va continuar lluitant, va vèncer els musulmans moltes vegades i va conquerir moltes ciutats i finalment es va casar amb Galinda, filla del comte Alardos.

A l'hora, des d'aquesta pàgina apareixen dos enllaços a textos castellans que detallen això mateix en castellà antic.

Text 1

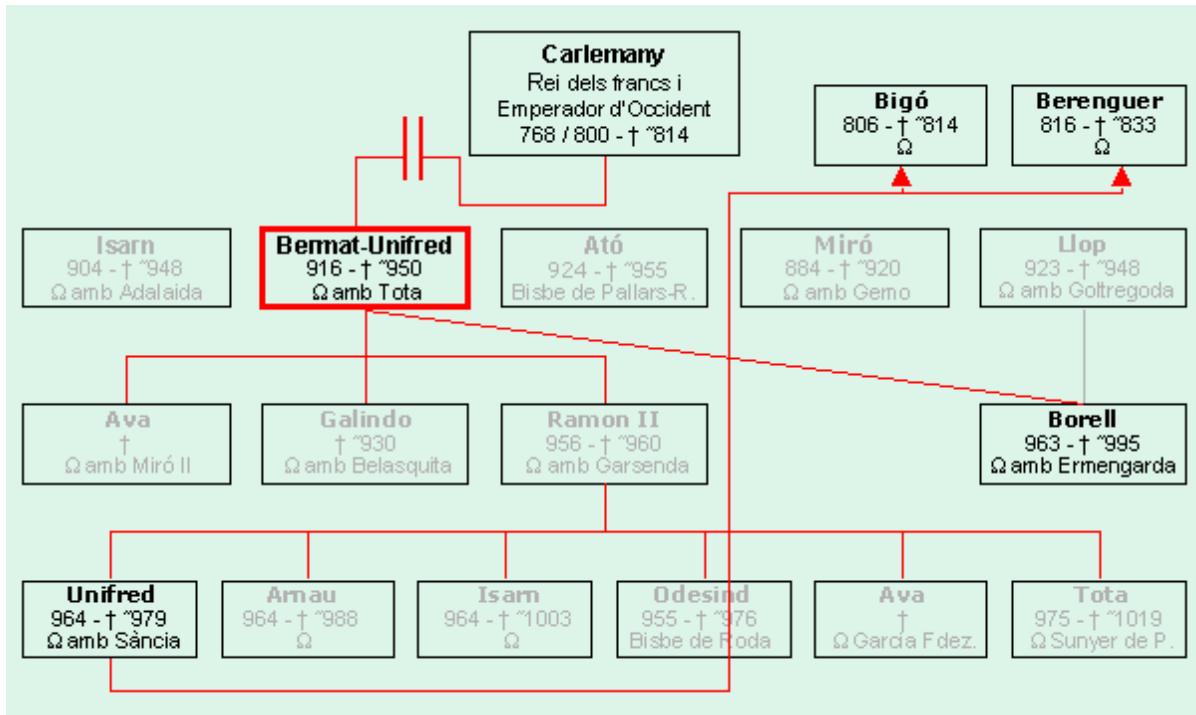
*En los reinos de León
el casto Alfonso reinaba;
hermosa hermana tenía
doña Jimena se llama.
Enamórase de ella
ese conde de Saldaña,
mas no vivía engañado
porque la infanta lo amaba.
Muchas veces fueron juntos
que nadie lo sospechaba;
de las veces que se vieron
la infanta quedó preñada.
La infanta parió a Bernaldo
y luego monja se entraba;
mandó el rey prender al conde
y ponerlo muy gran guarda.*

Text 2

*Por las riberas de Arlanza
Bernardo del Carpio cabalga,
con un caballo morcillo
enjaezado de grana,
gruesa lanza en la mano,
armado de todas armas.
Toda la gente de Burgos
le mira como espantada,
porque no se suele armar
sino a cosa señalada.
También lo miraba el rey
que fuera a vuela una garza;
diciendo estaba a los suyos:
"Esta es una buena lanza;
si no es Bernardo del Carpio
éste es Muza el de Granada."
Ellos estando en aquesto
Bernardo que allí llegaba:
ya sosegado el caballo
no quiso dejar la lanza;*

*mas puesta encima del hombro
al rey de esta suerte hablaba:
"Bastardo me llaman, rey,
siendo hijo de tu hermana,
y del noble Sancho Díaz
ese conde de Saldaña;
dicen que ha sido traidor
y mala mujer tu hermana.
Tú y los tuyos lo habéis dicho,
que otro ninguno no osara;
mas quien quiera que lo ha dicho
miente por medio la barba;
mi padre no fue traidor
ni mi madre mujer mala,
porque cuando fui engendrado
ya mi madre era casada.
Pusiste a mi padre en hierros
y a mi madre en orden santa,
y porque no herede yo
quieres dar tu reino a Francia.
Morirán los castellanos
antes de ver tal jornada;
montañeses, y leoneses,
y esta gente asturiana,
y ese rey de Zaragoza
me prestará su compañía
para salir contra Francia
y darle cruda batalla;
y si buena ma saliere
será el bien de toda España;
si mala, por la república
moriré yo en tal demanda.
Mi padre mando que sueltes
pues me diste la palabra:
si no, en campo, como quiera,
te será bien demandada."*

- **Arbre genealògic llegendari**

Pel que es desprèn de les fonts, a la llegenda s'emparenta Bernat amb Carlemany i se li atribueix la paternitat de Borrell, per tal de relacionar el comtat de Pallars, que va rebre Borrell de mans del seu pare Llop, amb el comtat de Ribagorça, que va rebre el seu cosí Ramon II a la mort del comte Bernat.

A més, i per un ajust temporal efectuat per Domènec al seu Crònicó, s'ubiquen els comtes Bigó i Berenguer, que pertanyen al primer quart del segle IX, més enllà de la meitat del segle X, és a dir, amb posterioritat a Bernat.

- **Anàlisi**

La cançó del comte Bernat: la formació de la llegenda

El 1076, Sanç Ramírez, rei d'Aragó, incorpora al monestir de San Victorian els ribagorçans d'Ovarra, Taverna i Orema. La documentació que aportaren cadascun d'ells va ser ordenada i en molts casos renovada al substituir-la per una de nova, producte de la simbiosi entre els documents originals aportats i la tradició oral. Així, el falsificador de San Victorian va deixar documentades circumstàncies com:

1. La coetaneïtat del comte amb Carlemany i la seva vinculació en l'alliberament del país després de l'ocupació general musulmana. Aquesta circumstància és del tot impossible donat que entre Bernat (mort el 950) i Carlemany (mort el 814) hi ha un segle de diferència.

2. La assignació d'un fill dit Borrell, que heretaria el comtat del Pallars. Si bé és cert que Borrell va heretar el Pallars, ho va rebre de mans del seu veritable pare el comte Llop, germà de Bernat i val a dir que Bernat mai va ser comte del Pallars. Aquesta assignació del comtat de Pallars a Bernat donaria més prestigi a la figura del comte.

3. La fundació del monestir d'Ovarra, per part del comte i la seva esposa Tota, en comptes de la restauració, donat que el monestir feia anys que era fundat.

El monjo Domènec, en la seva transcripció dels documents d'Alaó al cartulari, i producte de l'erudició personal i la tradició oral, també situa Bernat al temps de Carlemany, donat que confon Lluís el Piadós, fill de l'emperador, amb Lluís Transmarí, fill de Carles el Senzill i l'emperador Lotari -fill de Lluís el Pietós- amb el rei Lotari, fill del Transmarí.

La posterior Crònica d'Alaó renovada deixarà constància de l'ajut dels francs en les conquestes d'en Bernat i de l'abast d'aquestes: La Ribagorça, el Pallars, el Sobrarb fins a arribar a Calassanç. És probable que aquests francs fossin components de l'expedició de Barbastre del 1064 i que les seves cançons tinguessin un paper important en la formació de la primera llegenda, basada en el record que el monestir d'Ovarra tenia del comte.

Romanços i cançons de gesta: difusió de la llegenda

Segons Ramon Menéndez Pidal, els romanços són poemes breus de temàtica èpica i lírica, cantats al son d'instruments i que van ser conservats en la memòria i transmesos de forma oral. Els romanços es van formar a partir de la selecció dels passatges de les cançons de gesta que més van impressionar, fet que els va fer aconseguir una entitat pròpia i independent d'aquelles cançons.

És molt probable que la llegenda de Bernardo del Carpio tingui el seu origen en les cançons de gesta franceses, després que els francs que voltaven per terres del comtat haguessin tornat a casa amb la història del comte de Ribagorça a la seva memòria.

Però quina va ser la principal causa de difusió de les cançons de gesta franceses a la península ibèrica i la tornada de la llegenda d'en Bernat? Amb tota seguretat les peregrinacions a Compostela van jugar un paper molt important, com ho va jugar l'abadia francesa de Cluny, on els seus monjos van promoure aquestes peregrinacions amb la confecció d'itineraris i fent el que avui anomenariem promoció turística.

Així, en un món on les lletres eren reservades a pocs privilegiats, les cançons que els peregrins entonaven eren una via corrent d'informació i de formació. I a Cluny, entre d'altres monestirs, es confeccionaven aquests cançoners que, un cop memoritzats, eren pels peregrins autèntics llibres de viatge i una forma de predicar i divertir-se.

La llegenda de Bernardo del Carpio

Al llarg del segon quart del segle XIII, Lucas de Tuy, en el seu *Chronicon Mundi*, i Rodrigo Jiménez de Rada al *Rerum in Hispania gestarum chronicon*, presenten Bernat com un heroi espanyol nascut del comte de Saldanya *don Sanç Díaz*, "Sandias", i de *doña Jimena*, la germana del rei Alfons el Cast.

No serà fins a la segona part de la *Crònica general de España* (~ 1289) que apareixerà una nova versió de la cançó emanada del monestir d'Alaó interferida en la llegenda de Bernardo del Carpio. Si bé els cronistes prenen dades de les obres de Lucas de Tuy i de Rodrigo Jiménez, també consideren la Estòria de Bernaldo i altres cançons de gesta

antigues, com se deriva del fet que aparegui un comte Bernat, familiar de Carlemany, que ve de França a alliberar les regions meridionals del Pirineus i que es casa amb una aragonesa de la família Galinda.

Sembla, doncs, que l'origen de la llegenda de Bernardo del Carpio és troba en les cançons de Bernat de Ribagorça i del comte de Saldaña, junt amb les llegendes èpiques franceses i les fonts històriques franques, que varen crear un heroi vencedor a Roncesvalls.

- **Glossari**

Al-Àndalus

Estat musulmà de la península ibèrica.

Alou

Del llatí *alode*, és la propietat patrimonial, plena i lliure, amb facultat absoluta de disposició. Deriva de la propietat privada assolida per ocupació i explotació en els primers temps del poblament, transmesa de generació en generació per *l'hereditas*. No serà fins el començament del segon mil·lenni, pels volts de l'any 1000, quan apareixen els primers feus.

Cabdill

Cap de l'exèrcit de les tropes musulmanes. Del llatí *capitellu*, capitost.

Califat de Còrdova

El califat era el territori sota la jurisdicció del califa, considerat el dirigent suprem de la comunitat musulmana i successor del profeta Mahoma.

El de Còrdova va ser el segon califat independent que es va establir en al-Àndalus, els territoris musulmans de la península Ibèrica, en el moment que Abd al-Rahman III es proclamà, l'any 929, califa i Amir al-muminin (cap dels creients).

Crònica d'Alaó renovada

A finals del segle XIII s'inclou dins el Cartoral d'Alaó, originari del segle XI, una Crònica que parla de la successió dels comtes de Pallars i Ribagorça (des de Bernat fins Arnau Miró, comte de Pallars, i Ramon Berenguer IV, comte de Ribagorça) i dels Bisbes de Roda (des d'Ató, germà d'en Bernat fins Pere Guillem).

Per redactar-lo es prengué com a base el Cronicó II d'Alaó, renovant-lo fins a la data de redacció.

Cronicó II d'Alaó

El Cronicó que el monjo arxiver de San Victorian havia redactat, tingué continuació amb el Cronicó II d'Alaó. Probablement, un altre monjo del monestir d'Alaó va corregir i afegir informació al primer.

Aquesta versió hauria estat redactada al segle XII, i incorpora equívocs i llegendes que són anteriors a la vida del cronista i que aquest dona per vàlides. Algunes d'aquestes incorreccions són atribuïbles a les falsificacions documentals que va fer servir com a font, a l'hora que no es qüestionava les ja existents al mateix Cronicó de Domènec.

Cronicó de Domènec

Escrit a darrers del segle XI, va ser redactat pel monjo arxiver de San Victorian. Sembla probable que aquest monjo fora traslladat a Alaó per tal de posar ordre als arxius d'aquest monestir. Domènec no sols va aprofitar les dades dels documents que ordenava, sinó que també va dotar la redacció amb les tradicions llegendàries que deuria trobar vives en terres aloaneses.

Delme

Els delmes eren els tributs pagats pels camperols a l'Església i que consistien en la desena part de la collita.

Emir

Cap militar, governador o príncep en els països islàmics

Falsos

Els falsos són documents que no coincideixen amb la realitat històrica i la finalitat dels quals era donar prestigi als monestirs o proporcionar titularitats d'altra manera discutides.

Són identificats per petites incongruències històriques o per l'ús d'expressions que són d'origen posterior a l'època que es suposa haurien de ser els documents.

Genealogies de Roda

Són unes anotacions genealògiques de les primeres famílies reials de Navarra i de les cases comtals d'Aragó, Pallars i Ribagorça, Gascunya i Tolosa. Procedents originàriament de Nàjera, aparegueren a l'arxiu de la catedral de Roda.

Haurien estat redactades entre els anys 980 i 990

Marca

Entitat geogràfica i politico-militar fronterera. A la primera meitat del segle IX designava els territoris fronterers de l'Imperi carolingi.

Marca Hispànica

Regió formada pels comtats catalans en temps de l'Imperi carolingi i que es correspon, en general, amb els límits de la Catalunya Vella. Va ser creada pels monarques carolingis amb la intenció d'aconseguir una zona fronterera que protegís el regne dels francs de les escomeses dels sarraïns

Moros

Vulgarment, denominació que es feia als musulmans del nord-est d'Àfrica.

Pagus

Denominació que rep una demarcació territorial amb nuclis rurals, amb una extensió considerable. Des del segle IX va ser sinònim de comtat i després es va fer servir per denominar aquells territoris sense comte propi.

Parròquia

Territori dependent d'una diòcesi, amb clergue i patrimoni propis. Eren la base territorial de molts municipis.

Ràtzia

Incursió armada de pillatge.

Sarraïns

Prové del mot grec *sarakenoi* i, originàriament, anomenava una tribu del nord d'Aràbia evocada per alguns autors de l'antiguitat. El nom el van aplicar els cristians de l'edat mitjana i els historiadors occidentals més moderns als àrabs en general, així com a altres pobles musulmans del Pròxim Orient.

Val a dir que als musulmans del nord-est d'Àfrica també se'ls coneixia vulgarment com moros.

Sou

Moneda de l'època. En el segle X existeix el sistema monetari a base del sou i dels diners. El sou, que està format per dotze diners, equival a la vigèsima part de la lliura. Nogensmenys, l'única moneda que té una existència real al Pallars Ribagorça és l'argenc, que, com el seu nom indica, es d'argent.

- **Personatges**

La memòria d'Oriolf *

"Som a l'hivern de l'any del senyor 975. La neu s'acumula fora del monestir i alguns monjos procuren que no s'amuntegui a la porta. A les meves dependències, escric aquestes línies amb la intenció que, ara que sento al Senyor molt aprop, els meus records perdurin i serveixin d'agraïment als comtes de Ribagorça, que Déu els beneeixi."

"Recordo en Bernat, fill del comte Ramon I que diuen descendent de Carlemany, com el gran alliberador, com l'enviat de Déu en la lluita contra els infidels. Si bé el seu pare s'havia enfrontat a Muhammad ibn Llop i al seu fill Llop ibn muhammad, en Bernat va vèncer Muhammad al tawil, i va recuperar per la cristiandat la Ribagorça musulmana. Mai els cristians el podran agrair allò que fes a les nostres terres i fora d'elles."

"En Bernat tenia quatre germans: Miró que va governar amb ell el comtat, es va casar amb Gemo i va tenir un fill dit Guillem. El venerable Ató, bisbe de Ribagorça. Isarn, casat amb Adalaida va tenir dos fills i Llop, que amb Goltregoda va tenir cinc fills, dels quals recordo a Sunyer."

"Fa més de cinquanta anys que en Bernat es va casar amb Tota Galindona, filla del comte Galindo-Asnar II d'Aragó, amb la que va tenir 3 fills: Ava, Galí i Ramon II. Aquest últim va heretar el comtat i, casat amb Garsenda, va tenir sis fills. El major, Unifred, es va casar amb Sància, i tots dos han estat uns grans protectors del meu monestir d'Alaó. Arnau i Isarn també han exercit l'autoritat comtal, juntament amb la petita Tota. El venerable Odesind és bisbe de Roda i Ava va marxar a Castella amb el comte Garcia Fernàndez."

Feta aquesta carta en el mes de desembre de l'any XXII del regnat de Lotari

*La memòria d'Oriolf és un escrit fictici que utilitza una base històrica i es fa servir com a recurs per relacionar els personatges.

Almansur

Almansur (Al-Mansur) va néixer l'any 940. Va ser cabdill militar musulmà i va fundar un règim autoritari basat en l'exèrcit (981-1002).

A l'inici del califat de Hisham II (976-1009), Almansur va aconseguir fer-se amb el poder en al-Àndalus. En les últimes dècades del segle X va dirigir nombroses campanyes contra els nuclis cristians des de Barcelona fins Sant Jaume de Galícia.

Segons la tradició cristiana, castellans i lleonesos el van derrotar a Calatanyasur, encara que en realitat deuria ser una victòria més del cabdill musulmà.

Va morir l'any 1002, essent succeït en l'exercici de les seves atribucions pel seu fill Abd al-Malik.

Arnau

Nét de Bernat, és fill del matrimoni de Ramon II amb Garsenda. Es mostrà especial protector del monestir de Lavaix, tal com s'aprecia als documents conservats, que són dos.

El primer document és una donació que el comte Arnau fa al monestir i al seu abat Miró de la vila de Ventolà, en el pagus d'Ertà. Un segon document, probablement de l'any 988, ens revela que Arnau dóna als servents de Lavaix l'alou dit Soxi.

Va morir pels volts del 990.

Ató, bisbe

Bisbe, fill del comte Ramon I i de Ginigenta Asnar, primera esposa del comte. L'abast del seu bisbat va ser el Pallars, la Ribagorça, el Sobrarb i la vall d'Aran.

Va participar activament en l'alliberament del Pallars fent fora els musulmans. Aprofitant la vacant arxiepiscopal es féu consagrar bisbe.

Consten diverses accions seves que afavoriren el renovament monàstic al país amb la introducció de la regla de sant Benet. Vers el 930 consagrà i reformà Sant Andreu de Barravés. Dirigí el monestir de Lavaix des del 939 i juntament amb Isarn, el seu germà, fundaren el monestir del Burgal (945).

Es pot llegir en el seu epitafi que les seves despulles són a Roda, que celebrava l'aniversari cada 2 d'abril.

Ava, filla d'en Bernat

De la comtessa Ava de Ribagorça, filla de Bernat, es coneix poca cosa. Només tenim constància documental del seu matrimoni amb Miró II de Cerdanya, donat que no apareix en cap altre dels documents conservats.

Ava, néta d'en Bernat

Néta de Bernat, filla de Ramon II, es va casar, abans de l'any 972, amb el comte de Castella Garcia Fernàndez.

Aquest enllaç cercava una unificació dels Estats cristians peninsulars i donada la importància de l'enllaç, és molt probable que la dot que el comte Ramon II oferís als castellans fora el tresor que el seu pare havia obtingut d'al Tawill i donat al monestir de Santa Maria d'Ovarra.

La comtessa no va ser acceptada a Castella donada la seva predisposició a col·laborar amb el món islàmic, pràctica poc habitual per aquelles latituds. Aquesta enemistat va quedar perpetuada a la llegenda de la comtessa traïdora.

Carlemany

Anomenat també Carles I el Gran, va néixer l'any 742. Fill de Pipí el Breu, va ser rei dels francs (768-814) i emperador d'Occident (800-814).

Després de conquerir el regne llombard d'Itàlia (774) va sotmetre i va convertir al cristianisme als saxons i als bàvars. Va lluitar contra els musulmans de la península ibèrica.

Va entrar a Espanya pel Pirineu oriental, arribant fins Tortosa i va crear la Marca Hispànica. Va ser derrotat a Roncesvalls.

A Roma, el papa Lleó III el va coronar emperador el dia de Nadal de l'any 800. Defensor de les lletres i les arts, va crear a Aquisgran una acadèmia que es va convertir en el centre del renaixement carolingi.

Va morir a Aquisgran l'any 814.

Galí

Fill del comte Bernat, el succeí en el comtat. Es casà amb Belasquita, abans muller del comte Momo de Biscaia, que ja era vídua, amb quatre fills, en 931. Aquesta, després del comte Galí, tingué encara un altre marit dit Fortuny Galindó.

És probable que Galí morís molt abans que el seu pare Bernat.

Garcia Fernàndez

Casat amb Ava, néta d'en Bernat, va ser comte de Castella des del 970 fins el 995. Va succeir el seu pare, Ferran González, en el govern del comtat.

Va actuar com a senyor independent, tot i reconèixer la sobirania del rei de Lleó. Va patir els atacs musulmans contra els nuclis cristians, que al llarg dels seus anys de govern es van intensificar.

Va formar coalició amb els regnes de Lleó i Navarra per tal d'aturar Almansur, però no va ser possible parar el seu avanç i en la defensa de la línia del Duero va ser ferit, fet presoner i traslladat a Còrdova.

Va morir a Còrdova l'any 995, a l'edat de 57 anys

Garsenda

Nora d'en Bernat, es va casar amb Ramon II, amb el qual va tenir quatre fills i dues filles: Unifred, Arnau, Isarn, Odesind, Ava i Tota.

A la mort de Ramon, el seu marit, Garsenda actua conjuntament amb els seus fills, tot i que el més gran d'aquests, Unifred, es manifesta jeràrquicament superior als altres germans en totes les actuacions.

Serà pels volts de l'any 990 quan la comtessa Garsenda i els seus fills, comtes Isarn i Tota donen a l'abat Ennecó i als monjos d'Ovarra tots els drets sobre les viles de Calvera, Castrocit i Morens, excepte els drets d'usdefruit de Garsenda, que quedaven salvats. El document és signat per la comtessa mare i els seus fills Isarn i Tota, que són els únics supervivents del comtat de Ribagorça.

És molt probable que la comtessa morís poc després de la signatura d'aquest document.

Guillem

Nebot de Bernat, és fill del comte Miró i de Gemo. L'any 947 donà al monestir de Lavaix, conjuntament amb el seu oncle Ató, l'església de Sant Joan, del castell de Viu, per al servei monàstic.

L'any 975, feia una donació a l'abat Ató i als servents del monestir d'Ovarra dels delmes de les parròquies del castell de Senui i d'Os superior.

Va morir poc després de l'any 975 sense deixar successió. Així, el comtat va restar a mans dels nets del comte Bernat.

Isarn, germà d'en Bernat

Comte de Pallars des d'abans del 904, es va casar amb Adalaida i tingué, almenys, dos fills: Guillem i Ermengarda (que va ser abadessa del monestir de Burgal)

Caigué presoner a les lluites que Llop ibn muhammad, senyor de Lleida, va mantenir al comtat el 904, on va prendre els castells de Bellera, de Castissent i de Mola de Baró. Va ser reduït a Tudela i no hauria de ser alliberat fins catorze anys després pel seu cosí Sanç Garcés I de Navarra.

Al seu retorn, la col·laboració amb el seu pare no va durar gaire: la darrera actuació coneguda d'aquest és del 920, any de la mort de Ramon I, comte de Pallars i Ribagorça.

En 947 va realitzar, juntament amb la seva muller Adalaida i el seu fill Guillem una venda-donació a l'abat Ató de Gerri de l'alou de «Sesui» amb l'església de Sant Liceri, en el comtat de Pallars, a la ribera de Sort, junt amb la vinya que fou del seu pare. Van cobrar per la venda 300 sous, 100 modis de blat, un cavall, un mul, unes robes i una bóta de vi. El diferencial fins el preu final pactat ho donen per remei de l'ànima.

Va morir pels volts de l'any 948.

Isarn, nét d'en Bernat

Nét d'en Bernat, és fill del matrimoni entre Ramon i Garsenda. Va entrar en la successió comtal, juntament amb els seus germans Unifred, Arnau i Tota. Tots quatre, juntament amb la mare, actuaran junts, tot i la manifesta jerarquia superior del germà gran Unifred.

La Crònica d'Alaó renovada diu que Isarn va tenir un enfrontament amb els musulmans a Montçó. Aquest fet suposa una acció ofensiva del comte més enllà de les fronteres del seu comtat. Probablement fou la batalla d'Albesa, pel febrer del 1003.

La resposta d'Abd al-Malek, el cabdill cordovès fill d'Almansur, es va produir a l'estiu del mateix any, quan va comandar una potent expedició que a través de Saragossa i Lleida anà a prendre els castells de Montmagastre i Meyà i arribà fins a Manresa, que destruï.

En 1006, arribaria a Ribagorça, castigant el gest del ja difunt Isarn.

Llop

Germà petit del comte Bernat, i tal com apunten Ramon d'Abadal i Valls Taberner, és molt probable que morís prematurament, donada la manca de documents en els quals aparegui. Així doncs, al morir abans que el seu germà Isarn, seria Guillem, el seu nebot, qui hauria regit el comtat tot sol.

En un dels pocs documents conservats del comte Llop, del 923, apareix com a comte, junt amb el seu germà Isarn, en una divisió de béns entre els monestirs de Bellera i Senterada.

Després de mort, els seus fills donaren la vila d'Enviny a l'església de Saurí i pels volts de l'any 995, en un plet entre el monestir de Bellera i els homes de Salàs, l'abat de Bellera presentà com a prova documents del temps de l'emperador Lluís (Transmarí, fill de Carles el Senzill), que feien referència al comtat de Llop: "*Ragimundo comite qui est condam, et de tempore Isarno comite qui est condam, et Lupone comite qui est condam*".

Llop ibn Muhammad

Senyor de Lleida, fill de Muhammad ibn Llop, va combatre i donar mort el comte Guifré de Barcelona i va emprendre la fortificació del castell de Balaguer.

Cap a l'any 904, prengué els castells de Bellera, de Castissent i de Mola de Baró, on matà fins a 700 cristians i féu prop d'un miler de captius.

Va morir el 29 de setembre de 907, lluitant contra els exercits de Sanç Garcés

Lluís el Piadós

Va néixer l'any 778. Va ser emperador del Sacre Imperi Romà Germànic des del 814 fins l'any 840 i rei d'Aquitània fins el mateix any.

Va ser fill i únic successor de Carlemany i va planificar una successió ordenada entre els seus fills: Lotari I, Lluís II (Lluís el Germànic) i Pipí d'Aquitània.

Amb posterioritat va voler incloure en la successió a Carles II, el Calb, fill del seu segon matrimoni, davant la resistència dels altres fills.

En morir Pipí l'any 838, l'Imperi va quedar repartit entre els tres restants germans mitjançant el Tractat de Verdú.

Va morir l'any 840.

Lotari

Va néixer l'any 795. Era el fill major de l'emperador Lluís I el Piadós i nét de Carlemany i va ser emperador del Sacre Imperi Romà Germànic (840-855).

Va conspirar per dues vegades, en unió dels seus germans, contra el seu pare. A la mort d'aquest, va intentar imposar el seu poder sobre els seus germans, però aquests el van derrotar en Fontenoy (França) el 25 de juny de l'any 841.

El Tractat de Verdú (843) va garantir que el títol imperial recaigués en Lotari i va assegurar la sobirania d'aquest sobre Itàlia, Borgonya, Alsàcia, Lorena i els Països Baixos.

Va morir l'any 855.

Miró, germà d'en Bernat

Miró i el seu germà Bernat, van heretar la Ribagorça conjuntament. Casat amb Gemo, van tenir un fill, Guillem, que el va succeir.

Els documents en que apareix Miró, el primer del 913, any en el qual el seu pare encara vivia, corresponen la majoria a petites compres de terres fetes per Miró a la vila de Santa Càndida i el preu oscil·la entre 5 sous i 4 argents, la més cara, a 10 argents, la més barata. Només en un d'ells se l'anomena comte "*domnus Miro comes*". Sembla que, tot i governar conjuntament, està supeditat al germà gran amb el qual comparteix el comtat.

L'any 954 dóna a l'abat Altemir i a la congregació d'Alaó tres viles prop del castell d'Areny: Freixanet, Aries i Ginalb. Aquesta donació la fa amb efectes posteriors a la seva mort.

És probable que Miró morís pels volts del 954.

Muhammad al-Tawil

Senyor d'Osca. Pretengué des dels seus primers temps dominar la regió de Lleida. En 890 prengué la ciutat, però sotmès el conflicte entre ell i els Banu Qasi a l'arbitratge de l'emir de Còrdova, aquest adjudicà la regió a Muhammad ibn Llop

Una segona temptativa en 897 fracassà. Deu anys més tard, el 907, aconseguí apoderar-se de Barbastre i d'Alquezar i, l'any següent, de Montçó i de Lleida.

El 908, destruï el castell de Roda després de rebutjar l'ofertament de pau, de tribut i de lliurar ostatges. Tot seguit prengué el castell de Montpedrós (santuari de Nostra Senyora de Pedruny, en el terme de la Pobla de Roda). La regió central de Ribagorça va quedar ocupada i dominada pels agents d'al-Tawil i fou alliberada uns anys més tard per iniciativa del comte Bernat.

Les noves campanyes d'al-Tawil foren dirigides contra Aragó i Navarra i els comtats de Barcelona. En una d'aquestes darreres, l'any 914, trobà la mort.

Muhammad ibn Llop

Darrer dels Banu Qasi, conegut pel "Mà pacient", va vèncer i apressà a l'hivern de l'any 882 al seu oncle Ismael ben Musa i al seu cosí Ismael ben Fortun.

Els seus dominis es van estendre des de Saragossa fins a Valtierra i Monjardin, a Navarra i fins a la marca occidental de La Rioja.

L'any 883 va rebutjar els atacs del príncep Al Mundir i del general Hasim ibn Abd al-Aziz. Un any més tard, però, no va poder defensar Saragossa de l'atac del general.

Odesind, bisbe

Fill de Ramon II i Garsenda de Fesenzac, exercí tasques de cogovern amb altres membres de la família comtal, tot i que va ser bisbe de la seu de Roda. Va consagrar les esglésies de Sant Vicenç de Roda com a nova catedral l'any 957; la de Santa Maria de Bardaixí tres anys més tard; l'any següent, el 961, la de Santa Cecília de Fontova; el 967 la de Santa Maria d'Isclès i Sant Esteve del Mall l'any 971; un any més tard, la de Santa Maria de Pedrui.

Amb l'ajuda de l'abat Quint de Lavaix, introduí la regla de sant Benet en abadies com Alaó o Ovarra.

Va ser enterrat a la seva seu de Roda, on va morir pels volts de l'any 975.

Pipí el Breu

Pipí el Breu va néixer pels volts del 714, fill del governant franc Carles Martel i nét de Pipí de Heristal.

Va ser el primer rei de la dinastia Carolíngia, coronat pel papa Esteban II en el 754 com recompensa pel suport que li va prestar davant l'amenaça dels llombards del nord d'Itàlia, a qui va derrotar (754-755).

Va cedir al Papa territoris en els quals estaven incloses Ràvena i altres ciutats i va ampliar el seu regne al conquerir Aquitània, en el sud-oest de França. Li van succeir com corregents els seus fills Carleman i Carlemany.

Va morir l'any 768.

Ramon I

Ramon, senyor de Pallars, s'apoderà del comtat pels volts de 872, a la mort del comte Bernat de Tolosa, i va gaudir de una gran consideració i independència, essent equiparat amb els reis de Navarra, d'Astúries i d'Osca, i amb el comte d'Aragó. Es va casar amb la filla d'Asnar Dató, Ginigenta, i va tenir cinc fills: Isarn, Bernat, Ató, Miró i Llop. Aquest últim, juntament amb Isarn, va heretar el comtat de Pallars, a l'hora que Bernat i Miró rebien el comtat de Ribagorça.

El 884 comprà la ciutat de Saragossa a Muhammad ibn Llop. Per aquell temps, les relacions del cabdill amb el califat de Còrdova es trobaven en un mal moment i en veure amenaçada la possessió de la ciutat, pretenia treure el màxim partit possible amb la seva venda. L'operació es va malbaratar donat que l'emir va enviar el general Hasim ibn Abd al-Aziz que la prengué el 884-885.

El 888, va erigir un bisbat per al seu comtat, segregant-lo del bisbat d'Urgell.

L'any 904, Llop ibn muhammad, fill Muhammad ibn Llop, que vint anys enrera havia intentat vendre-li Saragossa, li prengué els castells de Sarroca de Bellera, de Castissent i de Mola de Baró. Probablement fou en aquesta ocasió que el seu fill Isarn caigué

presoner i va romandre a Tudela catorze anys, fins que el seu cosí Sanç Garcés I de Navarra el va alliberar.

A partir d'octubre de 908, Muhammad al-Tawil va començar una ofensiva. Destruí el castell de Roda i prengué el castell de Montpedrós, fins ocupar la regió central de Ribagorça.

Va morir poc després de l'any 920.

Ramon II

Fill del comte Bernat, el succeí en el comtat abans de l'any 954, en temps de Lluís d'Ultramar. A les hores, els seus dominis arribaven, segons el Cronicó II d'Alaó, fins "*Caton et Valle Boinani et Sanctum Petrum de Nubibus, et Superarbi usque in Madirero*".

Es va casar amb Garsenda que, segons les Genealogies de Roda, era francesa i filla de Guillem Garcia, comte de Fezensac, a la Gascunya.

L'any 956, el seu fill i bisbe Odesind, va consagrar l'església de Sant Vicenç de Roda, construïda i dotada amb terres, ornaments i llibres pel seu pare, per a dedicar-la a seu del bisbat.

Dos anys més tard, el 958, Ramon expedeix una «auctoritas» a l'abat Quint de Lavaix on hi figuren, entre d'altres donacions, la penella de Gironella, el vil·lar de Salines en el pagus d'Erta, i el vil·lar «Belaxisi».

Va morir abans de l'any 964 i pel que sembla seria relativament jove, donat que la seva dona va morir uns trenta anys més tard.

Sanç Garcés I

Rei de Navarra, va ser el primer de la dinastia Jimena. Va iniciar el seu regnat incorporant diversos territoris a les riberes dels rius Ega, Arga i Aragó i va assetjar, amb èxit, els musulmans de la vall de l'Ebre. L'any 918 va alliberar al seu cosí Isarn de Pallars, després de catorze anys de captiveri.

Més tard, amb el rei de Lleó, va reconquerir terres de la Rioja, però l'emir cordovès Abd al-Rahman III va contraatacar i va vèncer als cristians a Valdejunquera. Era l'any 920.

Pels volts del 923, va reanudar la reconquesta de les terres on havia estat expulsat i va ocupar la fortalesa de Viguera i l'antiga ciutat romana de Calahorra, tot i la forta reacció d'Abd al-Rahman III.

Abans de morir l'any 925, va aconseguir que el comtat d'Aragó reconegués la sobirania de Pamplona, nom primigeni del comtat de Navarra.

Sanç Ramírez

Rei d'Aragó i de Navarra, era fill de Ramir I i de Ermesinda. va pujar al tro d'Aragó a rel de la mort del seu pare a Graus l'any 1063, davant els musulmans.

Va formar part de la "guerra dels tres Sanchos" en ajudar el seu cosí Sanç Garcés IV de Navarra davant Sanç II de Castella, quan aquest va envair terres navarreses (1065-1067).

Va entrar a Navarra a la mort de Sanç IV i es va coronar rei. Era l'any 1076. Nou anys més tard, en 1085, va associar el seu fill Pere al tro, el futur Pere I d'Aragó.

Va morir a Osca l'any 1094.

Sunyer de Pallars

Comte de Pallars, es casà amb la seva neboda Tota, filla del matrimoni entre Ramon II i Garsenda.

Segons la Crònica d'Alaó, aquest matrimoni es consumaria entre l'any 1004 i l'any 1008. Aquest darrer any marit i muller feien junts una donació al monestir d'Ovarra.

Després del matrimoni, el comte Sunyer no trigà a morir-se. Amb tota probabilitat, va morir l'any 1011.

Tota, esposa d'en Bernat

Casada amb Bernat I Unifred de Ribagorça abans de l'any 916, era filla del comte d'Aragó Galindo-Asnar II. Del matrimoni amb el comte va tenir tres fills: Ramon II, Galí i Ava. Probablement va aportar al matrimoni el territori del Sobrarbe, que més tard va heretar el seu fill Ramon.

Els documents de compra-venda trobats a l'arxiu d'Ovarra demostren que la comtessa també actuava sola, (sense el comte Bernat Unifred). A més, el fet que es trobin al monestir els esmentats documents fa pensar que els béns detallats als mateixos passaren a ser propietat del monestir per via testamentària, fet que es produiria pels volts de l'any 941, quan va morir la comtessa.

Tota, néta d'en Bernat

Filla del matrimoni entre Ramon II i Garsenda, fou comtessa de Ribagorça a la mort dels seus germans. Es casà amb el seu oncle, el comte Sunyer de Pallars.

Pels volts de l'any 990, existeix un document de donació on la comtessa, juntament amb la seva mare, la comtessa Garsenda, i el seu germà, comte Isarn, que són tots els familiars legítims que resten de la casa de Ribagorça, donen a l'abat Ennecó i als monjos d'Ovarra les viles de Calvera, Castrocit i Morens.

La Crònica d'Alaó diu, pel que fa al seu matrimoni amb el comte Sunyer, que és probable que no fos immediat a la mort del seu germà Isarn. Un document del juliol de l'any 1004 mostra la comtessa actuant sola, donant a Ovarra una sèrie d'alous. De totes maneres, l'any 1008 el casament era un fet, i marit i muller feien junts unes altres donacions a Ovarra.

Tota va quedar novament vídua i sense fills l'any 1011, en morir el comte Sunyer. Serà, doncs, el seu nebot Guillem Isarn, resident a la cort comtal de Castella sota l'empareda de la seva tia Ava, la vídua del comte García Fernández, i germana de la comtessa Tota, qui

governarà Ribagorça fins les acaballes de l'any 1017 en què morirà assassinat per homes de la vall d'Aran.

Unifred

Nét de Bernat, en morir el seu pare de Ramon II va exercir les funcions comtals juntament amb Garsenda, la seva mare i els seus germans Arnau, Isarn i Tota, però va manifestar en les actuacions una jerarquia superior a la dels altres germans.

Apareix sovint en els documents juntament amb la seva esposa Sància. Així, l'any 972 "*Unifredus comes et conjux mea [Sància]*" edificà l'església de Sant Esteve del Mall, vora la Isàvena, comtat de Ribagorça, i la féu consagrar pel seu germà, el bisbe Odesind, dotant-la amb llibres i ornaments, terres i molins.

L'any 973 dóna a l'abat Oriolf i als monjos d'Alaó la seva cel·la de Santa Càndida i altres esglésies properes. Pels volts de l'any 977, el matrimoni comtal va demanar a Aimeric, bisbe del comtat de Ribagorça, que consagrés els altars de l'església del monestir d'Alaó

Va morir pels volts de l'any 979. Segons La Crònica d'Alaó renovada, va ser enterrat, juntament amb la seva dona Sància, a Alaó. El fet que no tinguessin fills fa suposar que feren moltes donacions a esglésies i especialment a l'esmentat monestir.

- **Curiositats**

Les transaccions

En el segle X existeix el sistema monetari carolingi a base del sou i dels diners. El sou és la vigèsima part de la lliura i el diner la dotzeava part del sou. Però l'única moneda que té una existència real és l'argenç, que és el diner de plata.

Resulta, doncs, que la valoració de les transaccions es fa amb diners, però el preu consisteix en productes com el bestiar i el blat, essent els porcs, les ovelles, els xais, els bous, les vaques de cria, els cavalls i els muls els més comuns pel que fa al bestiar.

Segons un document del segle IX, el pa ordinari de segle costaria un dotzeau de diner el quilo i el pa bo de forment, un dècim de diner. Pel que fa a la civada, el modi es pagaria a un diner; el d'ordi, a dos; el de segle, a tres i el de forment a quatre.

Pel que fa al bestiar, per un diner comprariem dues gallines i per sis, un porc. Caldria tenir vint-i-quatre diners per adquirir una vaca i quaranta-vuit per ser propietari d'un bou. Com que dotze diners equivalien a un sou, necessitariem quatre sous per comprar un bou.

Un segle llarg més tard, a l'època d'en Bernat, un bou podria valer 9 sous, el que vol dir que en poc més de cent anys hauria duplicat el seu valor.

La llegenda de la comtessa traïdora

La col·laboració que propugnava la comtessa Ava amb els musulmans no va ser ben vista a Castella, on havia marxat per motius de matrimoni amb Garcia Fernández. El fet

és que Ava, a la Ribagorça, estava acostumada a aquesta relació, tot i les èpoques en que es produïen ràtzies, però a Castella l'antagonisme amb els musulmans era radical.

Aquesta circumstància es va perpetuar a la llegenda castellana de la comtessa traïdora.

Segons diu la llegenda, el comte castellà García Fernández era un cavaller molt ben plantat, amb unes mans irresistiblement boniques, fet pel qual duia guants per tal de no enamorar les dones.

Després d'uns passatges que serveixen per engrandir la noblesa castellana, la llegenda aborda el tema de la seva dona Ava, que aquí respon al nom de Sància.

La seva dona volia desfer-se d'ell, mentre li era infidel amb el rei musulmà Almansur, que li prometia fer-la reina. Amb aquesta intenció Sància alimentava el cavall del comte amb segó, per la qual cosa el cavall engreixava a l'hora que es debilitava.

Un any per nadal, Sància va convèncer García Fernández per que donés festa als cavallers i aquests es poguessin reunir amb les seves famílies. A l'hora, va advertir Almansur, que va devastar les terres que va trobar i va fer presoner al comte quan va caure el seu enfeblit cavall, portant-lo a Còrdova, on va morir.

Només restava desfer-se del seu fill, Sanç de Castella, per oferir el regne a Almansur, per la qual cosa la comtessa no va dubtar en preparar un verí destinat a Sanç, que aquest no va prendre en ser avisat per una esclava de les intencions de la seva mare.

Però no només no el va prendre, si no que va obligar la seva mare a empassar-s'ho i aquesta va morir a l'acte.

L'origen del tresor d'Ovarra

A l'obra d'Almeriene-al-Udri, que va viure al segle XI (1002 - 1086), es descriu l'ofertament d'asil que Bernat va fer a un fill de Llop ibn muhammad, que es trobava en una situació força complicada.

L'historiador continua relatant que aquest va acceptar i va anar al Pallars juntament amb el seu seguici i el seu tresor, i pel que sembla no va ser una idea afortunada, donat que en Bernat el va assassinar (i al seu seguici) per apoderar-se de les seves possessions. Això succeïa el juliol de l'any 929.

La descripció que l'historiador àrab fa del tresor coincideix amb la que apareix a un dels documents dels fons d'Ovarra on Ramon II, fill de Bernat, rep dels monjos d'aquest monestir un tresor d'objectes preciosos, en compensació per la cessió de les viles de Silvi, Vilarecons i Riupedrós. Aquest conjunt d'objectes preciosos havia estat donat al monestir prèviament per Bernat.

Probablement, la popularitat del comte bé podria haver estat la causa de l'atribució d'aquest tresor a una victòria de Bernat davant Muhammad al-Tawil.

La fidelitat de l'abat Oriolf

Oriolf va tenir la plena confiança dels comtes ribagorçans. De família noble, era fill del senyor de Sopeira.

Segons Ramon d'Abadal, la predilecció comtal vindria donada per la renúncia d'Oriolf a la successió del bisbe Ató (germà d'en Bernat) en favor d'Odesind, nét d'en Bernat i, per tant, membre de la família comtal.

Potser com agraïment pels serveis prestats i donada la confiança que en ell tenien dipositada els comtes de Ribagorça, l'any 964 li atorgaren l'alou del castell de Sant Esteve de Mall, confiscat al traïdor Ramió i fronterer amb els dominis sarraïns. Mort Ramon II, aquesta donació va ser feta per Unifred i els seus germans, juntament amb la seva mare Garsenda.

Oriolf no va ser bisbe de Ribagorça però si va ser abat d'Alaó (beneït pel bisbe Odesind en presència de l'arquebisbe de Narbona) en successió de l'abat Quint, que també va mantenir estretes relacions des de temps de Bernat amb la família comtal.

- **Línia de temps**

	Pallars Ribagorça	Península Ibèrica	Resta d'Europa	Resta del Mon
800	806-814: Bigó, comte 816-833: Berenguer, comte	820-852: Íñigo Arista funda Regne de Navarra	800: Carlemany coronat Empe- rador Occident	~800-1400: Reinat jmer a la Polinèsia
900	872: Ramon I s'apodera del comtat	907: Mort Llop ibn Muhammad	814: Mort de Carlemany a Aquisgran	~800-1470: Regne Chimú als Andes
950	904: Isarn rep comtat de Pallars 908: al-Tawil pren Roda 908-916: Bernat recupera terres envaïdes a la Ribagorça 916: Bernat rep el comtat 918: Alliberament d'Isarn a Tudela	914: Mort Tawil 914: García I converteix R. d'Asturies en Regne de Lleó	910: Fundació abadia Cluny	907: Fi de la dinastia Tang 909: Fundació dinastia fatimí al Magreb
1000	929: Assassinat de Muhammad ibn Llop	929: Califat de Còrdova (des de 756 emirat independent)	924: Fundació regne de Croa- cia	
	941: Mor la comtessa Tota, dona de Bernat		936-954: Lluís IV, rei de França	
	945: Fundació monestir Burgal		954-986: Regnat Lotari a França	
	948: Mort d'Isarn I		962: Oton I de Saxonia, coro- nat Emperador	960-1127: Unificació Xina Dinastia Song
	950: Mort d'en Bernat	970-994: Regnat Sanç Garcés II de Navarra	986: Hug Capet, rei de França	969: Conques- ta d'Egipte pels fatimís
	954: Mort del comte Miró			980-1034: Ibn Sina, filòsof
	964: Mort de Ramon II, fill del comte Bernat	995: Mort de Garcí Fernández		
	975: Mort d'Odesind, bisbe de Roda i de Guillem, fill de Miró I	1000-1035: Regnat Sanç III de Navarra		
	979: Mort d'Unifred, nét d'en Bernat	1035: Ferran I, primer rei de Castella. Ramir I, primer rei d'Aragó	1031: Fi del califat de Còrdova	
	990: Mort d'Arnau, nét d'en Bernat		1066: Guillem pren Anglaterra	
	1003: Mort d'Isarn II, nét d'en Bernat		1073: Gregori VII, papa	
	1011: Mort del comte Sunyer			
1100	1064: Expedició franca a Barbastre			
	Pallars Ribagorça	Península Ibèrica	Resta d'Europa	Resta del Mon